

Najstarejši ohranjeni knjižnični katalog na Slovenskem – 2. del (ob 325. obletnici smrti Filipa Terpina v Trubarjevem letu 2008)

Stanislav Južnič

Oddano: 24. 6. 2008 – Sprejeto: 27. 11. 2008

Izvirni znanstveni članek

UDK 017/019:027.1(497.4Ljubljana):929Terpin F.

Izveček

V prispevku je predstavljen protestantski del kataloga gornjegrajskih knjig škofijskega vikarja Filipa Terpina (1655) kot najstarejši ohranjeni knjižni katalog na Slovenskem, razen popisov posameznih slovenskih protestantov. Težišče pričujoče raziskave je na prirodoslovnih delih, povezanih s protestanti. Opisani so prvotni lastniki nekaterih gornjegrajskih knjig.

Ključne besede: slovenski protestanti, Primož Trubar, Filip Terpin, Janez Ludvik Schönleben, Gornji Grad, zgodovina slovenskih knjižnic, zgodovina prirodoslovnih ved

Original scientific article

UDC 017/019:027.1(497.4Ljubljana):929Terpin F.

Abstract

The Protestant part of Filip Terpin's library catalogue (1655) is presented. Terpin's listing was the oldest preserved library catalogue in the area of today's Slovenia, with the exception of some Ljubljana Protestant registers. The research focuses on the natural history works connected with the Protestants. Several former owners of the Gornji Grad books were put in the limelight.

Keywords: Slovenian Protestants, Primož Trubar, Filip Terpin, Janez Ludvik Schönleben, Gornji Grad, History of Slovenian Libraries, History of Science.

JUŽNIČ, Stanislav. The oldest preserved Slovenian library catalogue – part 2. Knjižnica, Ljubljana, 52(2008)4, p. 7–37

1. Uvod

Prvi požigi knjig na Kranjskem niso bili dejanje slepe jeze. Res so nekaj vozov, polnih lepotic, vezanih v ovčjo kožo, javno upepelili, vendar je bilo to predvsem del učinkovite propagande. Marsikatero vredno delo kranjskih protestantov so varčno spravili v škofijsko knjižnico na štajerski Gornji Grad.

Filip Terpin je na Gornjem Gradu sestavil najstarejši na Slovenskem ohranjeni knjižni katalog; starejši so bili le popisi posameznih protestantskih zbirk. Ljubljanski protestanti so kupovali knjige pod vplivom svojih varuhov iz najpomembnejših kranjskih družin, ki so se tudi sami ponašali z odličnimi zbirkami. Požigi niso uničili vseh protestantskih knjig, saj so marsikatero njihovi katoliški nasprotniki raje uvrstili v ljubljansko škofijsko knjižnico na Gornjem Gradu.

2. Budinove knjige v Gornjegrajski knjižnici

Tirolec Lenart Budina je v Ljubljani zbral zavidanja vredno knjižnico. Leta 1518 je študiral v Leipzigu, leta 1521 je opravljal korekture za tiskarja Johana Frobeniusa v Baslu, istega leta pa je bil prefekt Rheinfeldena v švicarskem kantonu Aargau. Leta 1529 je dobil artistski bakalavreat v Freiburgu v Breisgauu, kjer se je seznanil z delom štiri leta prej preminulega Reischea in kupil njegovo knjigo. Sredi 1530-ih let je Budina ustanovil zasebno latinsko šolo v Ljubljani (Simoniti, 2007, 213, 300; Kuzmič, 2006, 198; Kidrič, 1925, 63). Leta 1547 je po naročilu tajnika deželnih stanov Matije Klombnerja in ljubljanskega meščana Jurija Seryleta odjahal v Šentjernej. Šentjernejskega vikarja Trubarja je opozoril na nevarnost; Trubar se je skrnil in marca 1548 odšel v Nürnberg (Glavan, 2008, 52, 64).

Lenartov sin, Samuel Budina, je bil med avgustom 1563 in decembrom 1568 domači učitelj stricov deželnega glavarja Volfa Engelberta Turjaškega v Padovi in Žužemberku (Voje, 1996, 220; Kidrič, 1925, 1: 63–64). S. Budina je dne 15. 6. 1558 dobil Tiffernovo štipendijo v Tübingenu. Magistriral je 1. 8. 1565 in promoviral kot deveti za prvakom Frischlinom, ki je pozneje (1582) kot rektor ljubljanske stanovske šole nadomestil njegovega očeta L. Budino in Bohoriča. Dne 20. 6. 1567 je S. Budina spremljal Janeza Turjaškega na padovsko filozofsko fakulteto, dne 12. 12. 1568 pa sta se Samuel in Jurij Khisl skupaj vpisala na pravo v Padovi. Po Samuelovi smrti, ki je nastopila zaradi nerodnega padca s konja, se je njegov brat Blasius Budina dne 11. 2. 1572 in leta 1577 vpisal na tübingensko univerzo, vendar je tam leta 1578 umrl (Elze, 1977, 65); tako so družinske knjige ostale v Ljubljani in nato romale na Gornji Grad.

Med nekdanjimi Budinovimi knjigami v Gornjem Gradu je Terpin popisal v lesene platnice vezano filozofijo Gregoriusa Reischa (Terpin, 1655, 16^r; Simoniti, 1974, 31; Reisch, 1503). Kot klerik kartuzijanec se je Reisch 25. 10. 1487 vpisal na trideset let prej ustanovljeno univerzo Albertina v Freiburgu v Breisgauu. Študiral je filozofijo; po koncu predavanj matematike, astronomije, naravoslovja in drugih ved je magistriral leta 1489. Kot docent je deset let predaval geometrijo, aritmetiko, kozmografijo in hebrejščino v Freiburgu, z vmesnim postankom v Heidelbergu (1496–1498) (Reisch, Andreini, 2002, VII–VIII).

Ob obiskih Freiburga je Reisch služil na dvoru cesarja Maksimilijana I. Dne 15. 5. 1501 je postal predstojnik kartuzije v Bruxheimu, dne 19. 1. 1502 pa v Freiburgu v Breisgauu. Obenem je postal pomočnik vizitatorja, leta 1508 pa vizitator (Reisch, Andreini, 2002, XIII–XIV).

Reischevo sholastično *Margarito* so v 16. stoletju veliko uporabljali v samostanih na območju cesarstva. Uvodoma je v obliki drevesa narisal panoge uporabne in teoretske filozofije. K praksi je štel nauke o orožju, navigaciji, poljedelstvu, medicini in teatru; teorijo je delil na metafiziko, matematiko, fiziko, gramatiko in retoriko. K matematiki je štel aritmetiko, geometrijo, glasbo in astronomijo, fiziko pa je delil po posameznih Aristotelovih knjigah (Reisch, Andreini, 2002, XXXVIII, XLIII, 18).

V prvi knjigi je povzel študij jezikov, vključno s hebrejščino in grščino. Pod naslovom *Typus grammatio* je narisal gospo Slovnico, kako vodi učenca skozi petnadstropno hišo po poteh znanja. Na tretjem nadstropju ju je čakala logika, na četrtem fizika z moralnimi nauki, na najvišjem nadstropju pa bogoslovje z metafiziko (Ahačič, 2007, 70; Reisch, Andreini, 2002, 17).

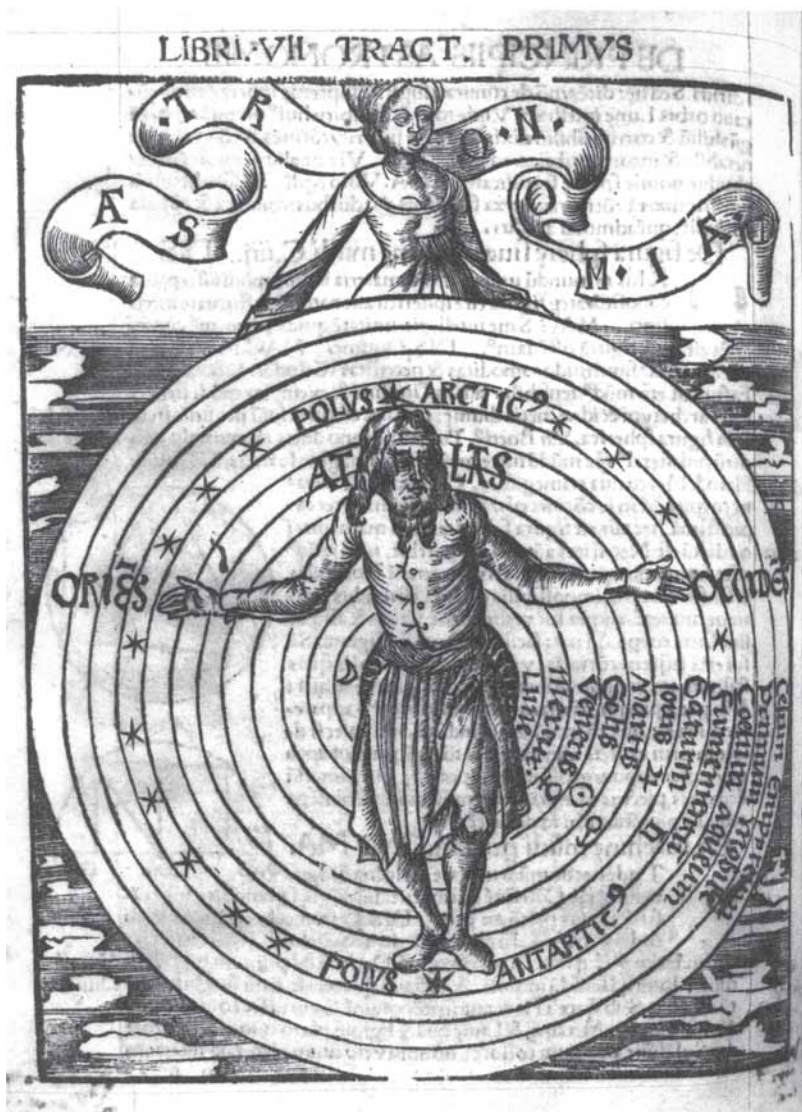
Druga knjiga je bralcu razložila vrste in načela logike, tretja pa retoriko. Četrta knjiga teorije aritmetike se je začela s števili, peta pa z glasbo, ki jo je zapisoval na štiri-črtnem notnem sistemu. V šesti knjigi je najprej naštel geometrijske panoge (Reisch, Andreini, 2002, 114, 166, 192, 221, 244–245, 272). Na začetku astronomiji posvečene sedme knjige je narisal bradatega Ptolemaja ob meritvah s kvadrantom in za njim še geocentrični sistem z desetimi koncentričnimi krogi. K razlagi astronomskih načel je dodal skici poteka mrkov in viziranja stolpa z ladje med plovo po morju; višino stolpa je meril z Jakobovo palico oziroma križem. Med osnove astronomije je postavil astrološki traktat s sliko delov telesa, na katere vplivajo posamezna znamenja zodiaka. Uporabljal je Sacroboscovo delo *Sphaerae*, ki je bilo učbenik na večini takratnih univerz, tudi v Parizu, Oxfordu, na Dunaju in v Pragi. Ob naštevanju dežel južno od Donave Kranjske ni posebej navedel, pač pa Štajersko in Koroško (Reisch, Andreini, 2002, LI, LV, LXXIX, 326, 331, 336, 346, 350, 359, 367; Betsch, 1995, 199–200).

Osmo knjigo je posvetil osnovam naravoslovja, deveto pa ognju, vetrovom, mavrici, kometom, rudarjenju in alkimiji. V deseti knjigi je opisal vegetativno

dušo in med odličnimi risbami pod vplivom A. Dürerja prvi natisnil skico človeškega očesa. V naslednji knjigi je sledil intelektualni duši, v dvanajsti pa moralni filozofiji (Reisch, Andreini, 2002, 412, 448, 453, 259, 462, 464–465, 479, 490, 509, 558, 605).

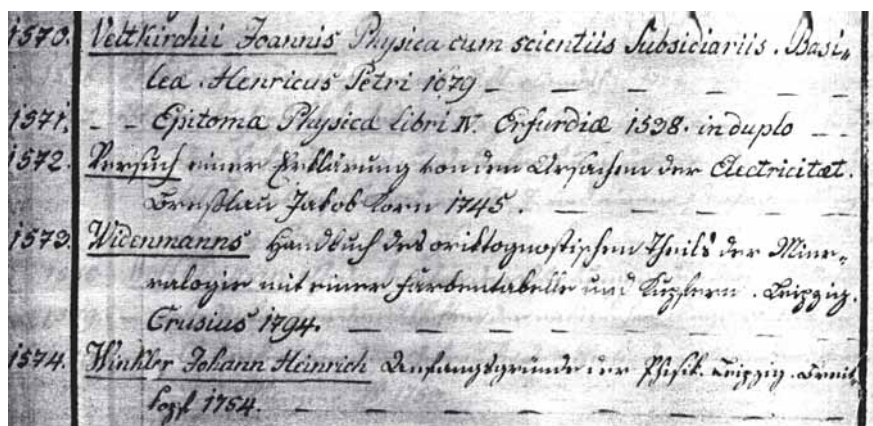
Slika 1: Gospa Slovnica vabi in vodi študenta skozi hišo znanja (Reisch, 1508; Reisch, 2002, 17)

Slika 2: Atlasov motiv na naslovni strani Reischeve *Margarita philosophica* (1503)

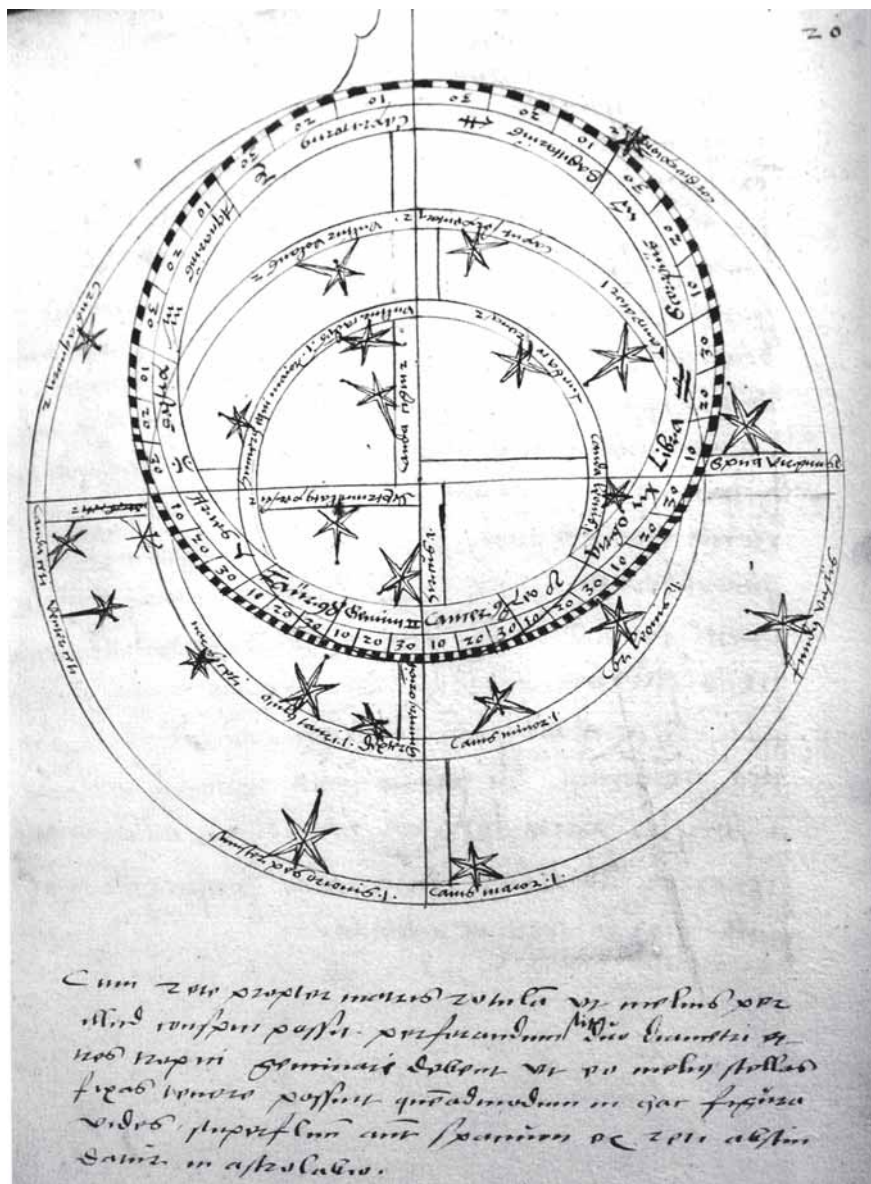
Med nekoč Budinovimi knjigami v Terpinovem popisu je bilo delo protestanta Schegka (Simoniti, 1974, 32), vodilnega razlagalca Aristotela na Nemškem. Volf Engelbert Turjaški je nabavil pozni ponatis Schegkovega spisa o logiki (1670), imel pa je tudi Schegkovega Aristotela v izdaji iz leta 1556 (Schönleben, 1668/1762, 342). Vse tri knjige so natisnili v Tübingenu, kjer je bil Schegk profesor filozofije, med letoma 1553–1577 pa medicine. Junija 1572 je Schegk odklonil ponujeno katedro medicine. Pomagal je pri prevajanju Diofantovih matematičnih

del, pri čemer mu je znanje latinščine prišlo še bolj prav od matematične podkovanosti. Leta 1554 je objavil najboljši komentar Galenovih del (Macelan, 2002, 187). NUK je iz knjižnice ljubljanskih avguštincev-eremitov podedoval Schegkovi razpravi iz leta 1538 o Aristotelovi Filozofiji narave in Fiziki kot adligat izvlečka fizikalnih komentarjev Schegkovega in Melanchthonovega sodelavca, wittenberškega profesorja filozofije Veltkircha.¹

Slika 3: Wildejev popis Veltkirchovih izvlečkov fizikalnih predavanj iz leta 1538 (Wilde, 1803, 128 (št. 1571))

1 Starejšega ekslibrisa, zapisanega pod avguštinskim, ni mogoče razbrati, Veltkirch (Bernhardi) se je leta 1512 vpisal na univerzo v Wittenbergu, kjer je leta 1515 dobil filozofski bakalavreat in leta 1519 magisterij. Leta 1520 je branil Martina Lutra; Melanchthon pa je uredil posmrtno izdajo Veltkirchovih del (1534). Veltkirchov brat je bil prav tako znani Bartholomeus Bernhardi (* 1487) (Kusakawa, 1995, 110, 217). Wilde je na Licejski knjižnici katalogiziral še drugi izvod enake Veltkirchove knjige brez ekslibrisov; bil je adligat wittenberških komentarjev Aristotelove fiziognomije (1538) Jodocusa Willichiusa in dveh Melanchthonovih etik (1538, 1532; NUK-8273-8276, W-1571). Vsi našteti pisci so bili cvet tedanje luteranske znanosti. Willichius je svoje delo posvetil meteorologiji Aristotela, Alberta Velikega in Pontanija. Najprej je na Aristotelov mestoma zgrešen način pojasnil pojem fiziologije, ki so jo že razlikovali od fizike. Meteorologijo je imel za opisovanje teles, bližjih od zvezd (Willichius, 1549, 4r, 5r, 7r). Ognjene »meteorološke« pojave je razvrstil po oddaljenosti od zemeljskega površja in med njimi posebno podrobno obravnaval komete (Willichius, 1549, 10r, 13r). Pitagorejsko nebeško galaksijo je obravnaval po aristotelovcu Jakobu Strasburgu, ki je večino svojih teoloških del objavil v Leipzigu. Po tedanji peripatetični navadi je drugo knjigo posvetil meteorologiji zraka z raznovrstnimi vetrovi, ki naj bi povzročali tudi potrese, denimo na Siciliji (Willichius, 1549, 18 v, 24r, 25r). Zadnjo, tretjo knjigo je namenil meteorologiji voda, med njimi dežju, vzrokom za slanost morja in mavrici z lomom svetlobe vred (Willichius, 1549, 26r, 33v, 35r–37r). Na koncu je dodal vremenoslovne tabele, fiziko pa je določil kot nauk o gibanju teles (Willichius, 1549, 38r); nato je nadaljeval z opisom vzrokov, oblik in vrst meteoroloških pojavov. Rimsko cesto je po Aristotelu opisal kot množico zvezd in drobno delo zaključil s Homerjevim in Vergilovim opisom Eolovih vetrov (Willichius, 1549, 44r, 51r). Veltkirch je nepaginirano knjigo začel s komentarji Aristotelove Fizike (caput I) in Mundo et coelo (caput II), končal pa z De Anima (caput IV), pogovorom in zaključnim psalmom. Wilde je v Licejski knjižnici katalogiziral še drugo Veltkirchovo knjigo o fiziki s pomožnimi vedami (Wilde, 1803, 128 (W-1570)).

Slika 4: Medlerjev rokopis z razlago astrolaba (Knjižnica Jean-Paulove Gimnazije v Hofu, signatura Paed. 3713)

Med Budinovo gornjegrajsko zapuščino je bila aritmetika Nicolausa Medlerja v prvi, zelo redki izdaji (1548) (Reich, 2003, 161). Po svetu je ohranjenih 86 izvodov druge izdaje (Reich, Schönemann, 2003, 177), sedemdeset Melanchthonovih

pisem Medlerju in štirje Medlerjevi odgovori o matematiki in astronomiji, ki pričajo o tesnem sodelovanju obeh učenjakov. Dne 1. 4. 1549 je Melanchthon poročal Medlerju o Reinholdovem delu *Ptolomeai mathematicae constructionis*, ki je pravkar izšlo v Wittenbergu in ga Medler še ni mogel uporabiti v svojih astronomskih rokopisih leto poprej (Reich, 2003, 185, 189, 193). Zaradi povezav Medlerja z Melanchthonom sta prvotni lastnik Gašpar (Joachim) Nastran (SBL, 2: 193; Simoniti, 1974, 46) ali pa Budina privezala Medlerjevo *Aritmetiko* kot adligat Melanchthonovi dialektiki (1553), ki je kot duplikat iz Gornjegrajske prešla v Semeniško knjižnico kmalu po letu 1750 (Simoniti, 1974, 24, 46). Seveda je bil važen predvsem dvojnik Melanchthonovega dela, saj je bil Melanchthon veliko pomembnejši pisec od svojega sodelavca Medlerja.

Wilde je dobil za ljubljansko licejko poznejšo izdajo Melanchthonove dialektike (1557) iz Gornjegrajske knjižnice, vendar brez Medlerjevega adligata (NUK-1700). Budina je po Medlerjevi oceni učil svoje ljubljanske dijake začetnih matematičnih modrosti. Medler je objavil nepaginirano delo, ki ga je bilo le za četrtno Melanchthonovega v skupnem majhnem formatu, vezanem v trd pergament. Medler se je skliceval na Vögelinove elemente geometrije in Adama Riesa (Reich, 2003, 163, 165). V uvodnem indeksu je naštel deset poglavij knjige, čeprav je v knjigi nato ločil le štiri (8. 8. 1548): načela, osem enačb algebre z aritmetičnimi pravili, uvod v Evklida z demonstracijo geometrijskih pravil algebre ob številčnih primerih in enačbe z iracionalnimi rešitvami.²

Medler je kvadratne in kubične korene opisal v drugem algebrskem delu. Med primeri številčnih vrst je navedel »Exemplum Domini Philippi Melancthonis«, domislico svojega vzornika Melanchthona. Melanchthon je zastavil problem oslov in mul, ki z različno močjo vlečejo posode, polne vina. Bralec – študent je moral določiti spremenjeno število oslov, če se spremeni število mul; Medler mu je kot dobrohoten učitelj izračunal enega od možnih primerov (Reich, 2003, 156).

Medler je knjigo zaključil z razmeroma zapletenimi kubičnimi koreni, ki so dali dovolj zamotane ulomljene rezultate. Gornjegrajski izvod knjige je imel nekaj marginalij, zapisanih z rdečim črnilom na koncu knjige, pod katerimi najdemo podpis enega prvotnih lastnikov »... *pos(s)us Uldaricus Spener Rantzer*«. Na zadnji strani platnice je neznana roka s svinčnikom vadila poštevanko in datirala svoj, danes nerazrešljivi ekslibris »*M & W 1557*«.

2 *Delitev realnih števil na racionalna (ulomke) in iracionalna izhaja iz antike, ko je latinski irrationalis pomenil predvsem nerazumnost, celo neznanstvenost. Decimalni zapis števil, tudi iracionalnih, je novejša iznajdba Žida Emmanuela ben Jakoba Bonfisa, ki jo je uporabil sredi 14. stoletja v južnofrancoskih mestih Tarascon-sur-Ariège pod Pireneji, Avignon in Orange ob Roni. Emmanuelov zapis je razvil drugi Žid Elia ben Abraham Mizrai, izpopolnil pa Stevin na univerzi Leyden po letu 1583. Medler je razlago iracionalnih števil objavil v letu Stevinovega rojstva, ko je bila ta precejšnja novost.*

**RVDIMEN,
TA ARITHMETICAE
PRACTICAE, A DOCTO-
RE NICOLAO MEDLERO CAPTUI
tyronum accommodata, & iam
denuó locupletius atq̃
correctius edita.**

**INDICEM VERSA
pagella inuenies.
VVITEBERGAE
ANNO
1550.**

Slika 5: Naslovnica ponatisa Medlerjeve Aritmetike (Medler. 1550. *Rudimenta arithmeticae* ... Wittenberg)

Medler je mladost preživel v Hofu in Freibergu na Saškem. Študiral je na univerzah v Erfurtu in Wittenbergu (1522), predaval v Egerju (1522–1527) in Hofu, dokler ga ni kralj Ferdinand I. pregnal zaradi protestantske vere (1531). Po wittenberškem bogoslovnem doktoratu (1535) se je povezal z Lutrom, glede matematičnih in astroloških vprašanj pa z Melanchthonom. Leta 1535 je postal dvorni pridigar mesta Spandau, naslednje leto superintendent mesta Naumberg, pozneje pa pridigar v Bernburgu (Poggendorff, 1863, 100). Aritmetiko je objavil kot superintendent mesta Braunschweig, kjer je priobčil tudi cerkveni koledar z računi dominikanskih in zlatih števil (črk) za določanje pravega datuma velike noči med petintridesetimi možnimi (1549). Objavljal je napovedi (1549), prijateljeval s Hrvatom Matijo Flaciusom Ilirikom (Hohenberger, 2003, 50), sestavil rokopis aritmetike, astronomije in sorodnih ved (1547–1549) (Reich, Schönmann, 2003, 146, 168–169), leta 1553 pa je izdal latinsko slovnico v Nürnbergu.

Frischlinov ljubljanski šolski red lahko primerjamo s starejšim Melanchthonovim ali Medlerjevim cerkvenim redom, ki je imel pri natisu v Naumbergu, kjer je bil Medler tisti čas superintendent (1537/38), kot zadnji, tretji del dodan šolski pravilnik (Albrecht, 1898, 573, 575, 620). Pod Medlerjem je imela šola sv. Wenzela v Naumbergu štiri razrede aritmetike; Medler je učni načrt na 118 folio straneh podal v uvodu svojih *Elementov praktične aritmetike* (8. 8. 1548) po Melanchthonovih pisnih navodilih (20. 3. 1548) (Albrecht, 1898, 587, 624–625; Köster, 1898, 497). Medler je šolski red zasnoval po klasični shemi trivija (gramatika, dialektika, retorika) in kvadrivija (glasba, aritmetika, sfera (astronomija), fizika namesto geometrije) (Albrecht, 1898, 622; Köster, 1898, 563, 565). Za učbenik je izbral *Compendium Physices* dr. Johannes Steinhoffa (Schönemann, 2003, 93).

3. Protestantka gornjegrajska dediščina brez znanih prvotnih lastnikov

Schönleben je med katalogiziranjem knjižnice Volfa Engelberta Turjaškega knjigo Theodorja Zwingerja iz Basla *Theatrum vitae Humanae* pomotoma uvrstil k jezikoslovju (Schönleben, 1668/1762, 374). Zwinger je v treh dolgih razpravah opisal predvsem astrologijo, prerokbe in magijo. Alkimijo je predstavil kot praktično umetnost ob omembi Kopernika, Reinholda in Stadiusovih napovedi (Clericuzio, 2006, 335; Thorndike, 1941, 5: 418, 8: 271). Schönleben je katalogiziral tudi Zwingerjeve kmetijske metode (Schönleben, 1668/1762, 395), ki so posegale nazaj k latinskim poljedelskim idealom Katona starejšega in Varrona. To je ena redkih knjig iz zbirke Volfa Engelberta Turjaškega, ki je danes v NUK; Valvasor pa si je kupil starejši natis. NUK je dobila Volfov izvod iz knjižnice Jožefa Gabrijela pl. Buseta, očeta Janeza Nepomuka baron Buseta (Buseth), predsednika Kmetijske družbe za Kranjsko. Janez Nepomuk je, po domnevi svojega

vrstnika barona Jožefa Kalasanca Erberga, imel tudi enega zgodnjih Schönlebovih katalogov Volfovih knjig (Reisp, 1989, 38; Uršič, 1975, 133, 216), ki je danes izgubljen.

Terpin je na Gornjem Gradu popisal Zwingerjevo *Theatrum vitae Humanae*, pa tudi ponatis poljedelskih knjig Katona in Varrona (1655, 16^v). Katonovo in Varronovo leydensko izdajo je poldrugo stoletje pozneje Jožef Vode evidencial v knjižnici barona Jožefa Kalasanca Erberga (Vode, 1798, 97), leta 1591 pa je Spieß v Frankfurtu posmrtno izdal Frischlinovega Katona in Varrona z Vergilovo Bukoliko in Georgiko vred (Wilhelmi, Seck, 2004, 55). Zwinger je začel študirati v Baslu (1548); nato je delal za lyonskega izdajatelja in med letoma 1551–1553 študiral jezike pri Ramusu v Parizu. Med letoma 1553–1559 je poslušal jezikoslovna predavanja v Padovi. Bil je profesor grščine (1565–1571) in etike (1571/1580) na Univerzi Basel; nato je do smrti predaval veliko bolj donosno medicino. Leta 1565, 1572 in 1581 je bil rektor, v času Ungnadovega darovanja knjig baselski univerzi pa je bil dekan medicinske fakultete. Prav tedaj je Basel prizadela kuga, tako da profesorji niso mogli takoj dati dolžnega priznanja Ungnadu, ki je takrat v Urachu tiskal celo italijanske prevode Melanchthona in Lutra. Marca 1565 je Zwinger v delu *Theatrum humanae vitae* natisnil eno redkih Ungnadovih slik; Henrich Pantaleon pa je opisal Ungnadovo delovanje v svoji knjigi *Prosopograpia* (1566), ki je bila prevedena kot *Deutschen Nation Heldenbuch* leta 1567/1570 (Heiligensetzer, Trueb, Möhle, Dill, 2005, 68–69, 137; Zwinger, 1565, 555; Pantaleon, 1566, 3: 389; Pantaleon, 1567/1570, 3: 379).

Terpin (1655) in Schönleben (1668) sta oba katalogizirala filozofijo plodnega šlezijskega pisca Wildenberga, ki je študiral v domači Šleziji in v Kölnu, leta 1503 pa se je preselil na Prusko. Schönleben je zapisal: »*Hieronymi Wildenbergis Philoso: 8 perg. Vet. Basilea*«, Terpin pa: »*Wildenbergis totis h(uma)nae philo: partes tres. 8 memb alba*«. Oba sta katalogizirala osmerko, vezano v pergament, ki jo je Terpin označil kot beli *membranum*, Schönleben pa z danes bolj uveljavljenim izrazom *pergamenum*. V nasprotju s svojo siceršnjo navado, Schönleben ni navedel leta izdaje; Terpin pa letnic tudi sicer ni pisal. Schönleben je naslov močno skrajšal, tako da bi vsaj dve, v Baslu objavljeni knjigi lahko ustrezali njegovemu zaznamku. Eno od obeh je züriški zdravnik Gesner objavil skupaj z Wildenbergom (Thorndike, 1941, 5: 49; 1958, 7: 8–9, 48); verjetneje pa sta Schönleben in Terpin katalogizirala Wildenbergovo samostojno filozofsko delo. Žal izvod Wildbergove *Totius philosophiae humanae* (1555), ki ga hrani NUK, nima ekslibrisa, ki bi ga moral vstaviti vsaj Terpin natančno stoletje po natisu. Wildbergova obravnava logike, dialektike, silogizmov in Aristotelove *De anima* (Wildenberg, 1555, 13, 59, 244) je bila adligat Melanchthonove fizikalne doktrine (1566), ki jo je vestni bralec napolnil z marginalijami. Melanchthon je razlago začel s standardnim vprašanjem »kaj je fizika?«, popisom mnenja Anaksagore in določitvijo področij fizike. Narava se izogiba neskončnim veličinam, vakuumu in več sočasnim legam iste ga telesa; ne dovoli prodiranja v snov in preprečuje uničenje svoje substance.

Wildenberg je v skladu s sholastično pomoto zanikal možnost praznega v naravi z gibanjem v vakuumu vred; podal je primer vodne ure, kjer voda sproti zapolni praznoto. V nadaljevanju poglavja o redčenju in kondenzaciji je sledil Aristotelovemu opisu časa z neskončnostjo vred (Melanchthon, 1560, 1, 8^r, 15, 157^v, 158^r, 158^v, 160^v).

Na Gornjem gradu so ob prirodoslovnih komentarjih Aristotela imeli največ razlag Plinija, med njimi eno izpod peresa beneškega raziskovalca rib Massaria. Med filozofskimi in zgodovinskimi spisi (Terpin, 1655, 21^v) je Terpin kar dvakrat naštel zbirko komentarjev Plinijevega naravoslovja z astronomijo vred, ki jo je sestavil potujoči renesančni geograf Jakob Ziegler. Knjiga ima danes le gornjegrajski ekslibris, zato ne poznamo njenega prvotnega lastnika. Ziegler je študiral v ingolstadtski zibelki nemškega humanizma, kjer so visoko šolo ustanovili le nekaj mesecev po njegovem rojstvu. Sprva je bil dvorjan papeža Leona X., nato pa se je spreobrnil v protestantizem. Na Dunaju je nadaljeval delo slovenskih učenjakov: Perlahovega učitelja Tanstetter-Collimitiusa in Hvaletovega učenca Vadianusa. Ziegler je zadnjih pet let stanoval pri škofu Passaua Wolfgangu Salmu. Svoje poglavitno geografsko delo je leta 1532 objavil v Strasbourgu, vendar ga Terpin ni popisal, čeravno je katalogiziral druge pomembne zemljepisne knjige: Straba, Melo, tri enciklopedična dela o krajih in ljudeh, knjigo o Ameriki in Braziliji, opisa Deviških otokov in Amerike (Terpin, 1655, 21^v).

Ziegler je 454 strani komentarjev Plinija posvetil predvsem astronomiji. Ob Pliniju je največ citiral Macrobiusa, tako kot pol stoletja pozneje Frischlin, ki je objavil tudi podobno slikovno gradivo (Ziegler, 1531, 29; Frischlin, 1586). Ziegler je indeks važnejših vsebin uvrstil takoj za uvodni epigram in predgovor. Manjše, pogosto precej zapletene slike, je postavil vmes med tekst in ne na konec, kot je prišlo v navado pozneje. Kritiziral je Averroesovo napako; navajal je Al-Biṭrūjīja (Ziegler, 1531, 32-35) v nasprotju z mnenjem Aristotela, Averroesa in drugih učenjakov, čeravno je bil Al-Biṭrūjī del španske Aristotelove šole.³ Terpin je hranil

3 *Al-Biṭrūjī je s študijem astronomije skušal zgladiti nasprotja med Aristotelovim in Ptolemajevim naukom in Ptolemaja filozofsko uskladiti, čeravno je privzel njegovega Almagesta. Koran je navajal v potrditev svojih idej; ker Koran ni omenjal ekscentričnih sfer, jih ni upošteval. Na osnovi Korana je zavrnil vse sfere razen sedmih in svoj rokopis opremil z nazornimi risbami. Al-Biṭrūjījevo razvrščanje planetov je omenil Kopernik, Regiomontanus pa ga je zavrnil, saj ga ni prav razumel. Al-Biṭrūjīja so upodtevali Levi ben Gerson († 1344) in drugi fidovski astronomi, bil pa je tudi eden od petih muslimanov, ki jih je citiral Kopernik (Ragep, 2007, 65). Sodobnejši zgodovinarji, Delambre, Dreyer, Carmody in E. S. Kennedy, niso resno vzeli Al-Biṭrūjījevih prispevkov (Biṭrūjī, Goldstein, 1971, IX, 3, 6, 7, 19, 21, 40, 44-45, 75). Scot je 18. 8. 1217 končal prevod In astrologia Al-Biṭrūjījeve astronomske knjige Kitab fi l-hai'a (Kitab-al-Hay'ah), ki je bilo v arabščini zapisano med letoma 1185 in 1217. Al-Biṭrūjī je tisti čas na Iberskem polotoku izboljđeval Ptolemajev planetarni sistem znotraj Aristotelovih popolnih krogov, po njem pa danes imenujemo krater na Luni. Scot je svoj prevod (1217) okrasil s pogostimi citati iz prevoda Gerarda iz Cremona. Al-Biṭrūjī je nasprotoval ekscenričnostim in epiciklom, spoznal pa se je tudi na sferično geometrijo. Pogosto je navajal Aristotela kot primus magisterja, predvsem pa je občudoval Ptolemajjevo delo Almagest. Delambre je leta 1819 omenil Al-Biṭrūjīja, vendar ne dovolj pohvalno (Al-Biṭrūjī, Carmody, 1952,*

vsaj tri Averroesova dela; Schönleben je resda popisal dela številnih averoistov, knjig njihovega učitelja pa ne.

Ziegler je raziskoval mrke in primerjal velikost Zemlje in Lune. Gibanje in mrke Lune je opredelil po šesti knjigi Regiomontanusovih pisem; z Regiomontanusovimi in drugimi novimi meritvami je dognal, da so se zvezde »stalnice« nekoliko premaknile od leg iz Plinijeve dobe (Ziegler, 1531, 100, 104, 126, 171). Po 13. knjigi Regiomontanusovih pisem je opisal ekscentričnost gibanja Venere. Navajal je Plinijevo mnenje o različnem trajanju dneva in noči po Anaksimandru iz Mileta (Milesio), ki sta ga citirala tudi Melanchthon in Toledo. Enakonočje je opisal po Arietisu, ki ga je bral tudi Galilejev tekmeč, bolonjski profesor Magini, v enem prvih opisov gregorijanske reforme koledarja (1582). Ziegler je raziskal uporabo Ptolemajevega astrolaba: vsakemu planetu je pripisal določen ton, tako kot pozneje Kepler. Zanimal se je za Macrobiusove zapise in Hipparchova pravila pri opazovanju kometov ali drugih teles (Ziegler, 1531, 184, 218, 220, 224, 226, 232, 236, 238, 240, 244). Osrednji del knjige je posvetil geografiji; naštel je poglavitne vetrove z njihovimi imeni vred in uporabil Plinijeve zemljepisne tabele (Ziegler, 1531, 245–246, 282, 406). Nato se je znova vrnil k Ptolemaju in opisal njegov kvadrant; sončno uro je obravnaval po Vitruviju, rimskih in dunajskih raziskovalcih (Ziegler, 1531, 340, 342, 346, 348–349, 357–358, 366). Večkrat je kritiziral Plinija, mrke Lune in gibanje Marsa pa je povzel po dunajskih strokovnjakih, kot sta bila Purbach ali salzburški magister Purchard (Ziegler, 1531, 74, 368, 402, 417, 446). V zaključku je natisnil svoje beneško pismo Tanstetter-Collimitiusu (1529) z mnenji ferrarskih prijateljev o Plinijevi astronomiji. Tanstetter-Collimitius je uporabljal Vitruvijev opis Merkurja in Venere, opazovanja Lune na zemljepisni širini kampanjske province Avellino, povezave gibanj planetov z gibanjem Sonca po ferrarskem univerzitetnem profesorju astronomije Bianchiniju (Ziegler, 1531, 394–395, 400, 404, 420), arabskega astrologa Abrahama Avenzhra (Avenzohar), Guida Bonatusa iz 13. stoletja, Juliusa Firmicusa, Albohazena,⁴ Hebenragelovega sina Halija z Alfonsovega kastiljskega dvora in Regiomontanusa (Ziegler, 1531, 419, 422–423, 434–435). Pri gibanju planetov je upošteval dognanja kralja Alfonsa, Italijana Blanchinusa in Gmundena.⁵

Na koncu je dodal Tanstetter-Collimitiusovo razlago osemnajstih knjig Plinija (Ziegler, 1531, 440–446), kot jo je zapisal Vadianus. V dokaz postopnega spreminjanja medsebojne lege Sonca in Zemlje je navajal *Almagest*, Regiomontanusova

9, 11, 12, 13, 20, 22). Scot se je v papeževi službi preselil v Bologno, kjer je bil imenovan za irskega škofa (31. 5. 1224); tri leta pozneje je postal dvorni astrolog cesarja Friderika II., kralja obeh Sicilij. Najbolj se je proslavil s prevajanjem Averroesovih komentarjev Aristotela po Friderikovem naročilu.

4 Albohazenov spis *Albohazen Haly filii Abenragel, scriptoris Arabici, De iudiciis astrorum libri octo* je nabavil Volf Engelbert Turjaški.

5 Gmunden je magistriral iz filozofije na dunajski univerzi (1406), leta 1420 pa je tam začel predavati Evklida in *Sacroboscovo Sphaero*, dokler ga ni nadomestil Purbach. Gmunden je ob pomoči študentov Georga Prinecka iz Ruspacha, Georga iz Neuenberga, Johanna Schinkela in Johanna Feldnerja sestavil zajetne astronomske tabele (Ziegler, 1531, 431).

pisma, Geberja in Purbacha (Ziegler, 1531, 443). Delo je zaključil z osmimi knjigami Martina (Martianusa) Cappella o sedmih planetih. Začel je z nepopolnostjo Lune, nadaljeval s Soncem, klimo in planeti od Merkurja do Saturna (Ziegler, 1531, 415, 447–454).

Benediktinec Trithemius je bil eden začetnikov kriptografije, nauka o tajnih pisavah. Volf Engelbert Turjaški je kot deželni glavar uporabljal njegove tajnopise (*Steganographia*) iz leta 1621 (Sotheby's, 1982, 401), medtem ko je Terpin popisal Trithemiusovo zgodovinsko delo.

4. Seebachove knjige

Sin ljubljanskega škofa Petra Seebacha, Janez Krstnik Seebach, je bil pomemben zbiratelj starih tiskov in rokopisov (Miklavčič, 1967, 268–269). Škof Peter se je začel izobraževati v Gornjem Gradu, nato pa se je skupaj z diplomatom Janezom Kobenclokom uveljavil na dunajskem dvoru Maksimilijana I. in Friderika I. Peter je svojega sina Janeza priznal in podpiral med študijem na Dunaju (1564), čeravno je bil sprt z njegovo materjo. Plačal mu je padovski študij retorike in prava, zveneče zlatnike pa je odštel še za sinov izlet v Rim in Neapelj. J. K. Seebach je bil kvečjemu kakšno leto mlajši od S. Budine; sočasno sta študirala pravo v Padovi, medtem ko je Ljubljčan Jakob Strauss tam zaključeval študij medicine. Filozofijo so vsi trije poslušali pri Padovčanu G. Zabarelli z druge padovske katedre za filozofijo in pri skotistu F. Piccolominiju, ki je med letoma 1561–1601 zagovarjal Averroesovo različico Aristotela s Platonovo filozofijo vred. Kmalu po učnih letih nadebudnih ljubljanskih študentov sta se profesorja močno sprla (1584).

Nekaj desetletij pred J. K. Seebachom sta v Padovi študirala Kopernik in averoist Fracastoro. Fracastoro je pozneje kot padovski profesor (1531–1533) dokazal, da so repi kometov vedno obrnjeni proč od Sonca (Heidarzadesi, 2006, 51); leta 1538 pa je nasprotoval Ptolemajevim epiciklom. Med študijem v Padovi se je J. K. Seebach začel zanimati za komete; zato je kupil opis kometa (1472) nepodpisanega züriškega zdravnika. Delo je bilo prvič izdano pri tiskarju Helias Haliaeju (1472, 1473), ki je v Švici začel gotske črke zamenjavati z latinskimi. Pisca ni zanimala smer repa kometa kljub štiri desetletja starejši Fracastorovi razpravi; prav tako ni navedel svojih merilnih naprav. Tako kot stoletje pozneje celjski zdravnik J. Strauss pri svojem opisu kometa (1577) je tudi züriški zdravnik vztrajal v okvirih astroloških pojmovanj renesanse in humanizma.

Terpin je katalogiziral manj znani beneški ponatis raziskovanja kometa züriškega zdravnika (1474)⁶ na triintridesetih listih, vezanih v trdne platnice z dvema

6 Na Wordcatu so dosegljivi trije izvodi *Tractatusa* iz leta 1474, ki ga hrani tudi NUK.

kovinskima zaponkama (Gspan, Badalić, 1957, 156; Terpin, 1655, 16^r). Šestdeset let pozneje je anonimni Italijan delo prevedel, vendar ga ni natisnil; tako je razprava imela nekaj znanstvene teže celo v Terpinovem času. Nepodpisani züriški zdravnik je bil Konrad Heingarten (Conrad Thuricensis) ali pa Frank Eberhard Schleusinger (Thorndike, 1934, 359–360, 366, 692–694). Eberhard Schleusinger je leta 1455 promoviral v magistra filozofije na dunajski univerzi; postal je mestni fizik v Bambergu, kjer si je dopisoval z dunajskim humanistom Celtisom. Schleusingerjevo »pačenje« astrologije je ostro kritiziral Johann Schöner, katerega *Tabulae Astronomicae* (1536) je uporabljal Frischlin.⁷

Drugi možni pisec Seebachove knjige o kometih, züriški Nемеc Konrad Heingarten, je bil promoviran v bakalavra (1454) in magistra na medicinski fakulteti pariške univerze; tam je dobil licenciat leta 1465 ali leto pozneje. Deloval je na pariškem dvoru kralja Louisa XI. in na dvoru Jeana II. Bourbonskega († 1488) v Belle-Perche (Thorndike, 1934, 356, 359); ob številnih rokopisih naj bi objavil le razpravo o kometu.

Janez Krstnik Seebach je v razpravo o kometu zapisal svoj ekslibris (Heingarten, Schleusinger, 1474 (izvod NUK), 2^r). Roka neznanega prejšnjega lastnika je v kazalu popisala skupno sedem naslovov. Izvod knjige, ki jo hrani NUK, ima priložena še dva nevezana večja pergamenta in 16 koščkov (Heingarten, Schleusinger, 1474, 1^r). Marginalij žal ni; zato težko ocenimo Seebachovo zavzetost pri branju. Po 143 tiskanih listih (NUK-4057–4058) sledi nekaj praznih in rokopis Gramatike (listi 179–207), posvečen gospodu Federiciju de Gonzagi Marchioniju (NUK-4059). Knjigo zaključujeta dva rokopisa (NUK-4060 in NUK-4061 (datiran 1400)), ki ju je pisec razdelil na štiri enote.

Züriško poročilo o kometu ima dva dela; najprej v dvaindvajsetih podpoglavjih beremo o splošnih lastnostih kometov (Heingarten, Schleusinger, 1474, 2^r–20^v), nato pa je komet (1472) v osemnajstih podpoglavjih opisan predvsem astronomsko in manj astrološko. Nanizani so podatki o njegovi velikosti in oddaljenosti od Zemlje (Thorndike, 1934, 360, 692–694; Heingarten, Schleusinger, 1474, 21^r–33^r). Tako je, po Aristotelovem vzoru, pisec začel s splošnim in prešel na posebno. Seznam podpoglavij je vstavil po uvodnem poglavju ali dveh (Thorndike, 1934, 360), vendar so ga v beneški izdaji (1474) izpustili.

Züriški zdravnik je začel z opisom vrst kometov, njihovega nastajanja (Heingarten, Schleusinger, 1474, 2ⁿ), gibanja, vpliva na smrtnost, letenja skozi posamezna

7 Schöner je leta 1494 začel študirati matematiko, medicino in teologijo v Erfurtu. Kot katoliški kaplan in župnik v Bambergu je leta 1526 je postal Nürnberški profesor matematike; tam si je izbral nevesto in prestopil v evangeličansko vero. Leta 1538 se je sestal z Rheticusom, ki je ravno pripotoval v Nürnberg (Frischlin, 1586, 298). Zgodaj se je seznanil tako z Regiomontanusovim delom (1530) kot z Rheticusovim delom *Narratio Prima*, ki je v tisku prvo obelodanilo Kopernikove ideje (1540).

ozvezdja (Heingarten, Schleusinger, 1474, 3^v), lege ob Zemlji, Luni ali drugih nebesnih telesih in alkimije (Heingarten, Schleusinger, 1474, 3^v); ugibal je o vplivih gibanja kometov na plimovanja zvezdne snovi (Heingarten, Schleusinger, 1474, 6^v). Zanimala so ga mnenja različnih astronomov o barvah in drugih lastnostih kometov. Aristotelove trditve je živahno kritiziral (Heingarten, Schleusinger, 1474, 8^v), saj se mu je zdel sprejemljivejši Avicennov opis melanholije, vročine bolnikov in vlažnosti ozračja (Heingarten, Schleusinger, 1474, 10^r–11^v). Na Gornjem Gradu so hranili vsaj tri Avicennova dela (Terpin, 1655, 16^v).

Züriškega zdravnika je zanimalo Ptolemajevo mnenje o vplivih kometov na pozemsko življenje, predvsem pa Avicennova razmišljanja o njihovem učinkovanju na kužne bolezni. Glede snovi kometov je citiral Aristotela in raziskal domnevne Saturnove ali Jupitrove vplive na komet. Izparine in ognji so dajali kometom žareč videz, Venera in Merkur pa sta delovala na njihove meglice (Heingarten, Schleusinger, 1474, 11^v, 12^r, 16^v, 17^v, 19^v). Züriški zdravnik je vplivu kometov pripisal prej dobre kot slabe namene; skupaj z Aristotelom je naivno verjel, da vplivi nebesnih teles, predvsem Saturna, zvabijo komete iz Zemlje v ozračje. Mars naj bi omogočil kometom premikanje skozi zrak, ne pa skozi praznino vesolja.

Züriški zdravnik ni verjel, da bi porazdelitev zvezd ali pojav kometa povzročal vojne, verske sekte in podobne zdrahe, podrejene svobodni volji; zvezde pa lahko zvabijo dodatne komete iz Zemlje in s tem vendarle pripomorejo k vojni. Ni odobral prerokbe o vplivih kometov na papeža, saj naj bi bil celo Kristus podrejen naravnim zakonom (Thorndike, 1934, 360, 367, 369, 370; Heingarten, Schleusinger, 1474, 1^r, 5^r, 8^v, 9^r).

Drugi del opisa kometa je züriški zdravnik povzel v prvi osebi, ne da bi razkril svoje ime. Opisal je okultno mnenje Alberta Velikega o pogubnih posledicah kometov. Komet naj bi se gibal po najkrajši orbiti od epicikla Marsa do orbite Lune od zahoda proti vzhodu; navidezno je srečal Mars, Saturn in Venero. Poseben pomen naj bi imelo gibanja kometa skozi Dvojčka, Andromedo in druga ozvezdja. Züriški zdravnik je s Ptolemajevo geometrijo določil razdaljo med kometom in Zemljo. Komet je krasil nebo od 1. 8. 1474 do konca novembra; njegovo velikost je pisec preračunal še v vojaške milje (Heingarten, Schleusinger, 1474, 21, 22^v, 23, 25^v, 26). Lastnosti kometa je določala njegova oblika in gibljivost skupaj z ozvezdji, skozi katera je navidez letel (Thorndike, 1934, 694).

Kometi naj bi zavdali številnim ljudem; posebne bolečine je pisec med svojo zdravniško prakso opazil v predelu trebuha (Heingarten, Schleusinger, 1474, 28^r). Po Ptolemaju je našteval vplive kometov in dvomil v astrologijo (Heingarten, Schleusinger, 1474, 32^v). Namesto predvidevanj je raje opisoval splošne vplive kometov; ni pa omenil Regiomontanusa, ki se je najbolj proslavil med vsemi raziskovalci kometa iz leta 1472 (Hellman, 1944, 79, 81).

Na Gornjem Gradu so zbrali še drugo astronomsko literaturo. Terpin je iz za-puščine škofa Tomaža in njegovega brata, ljubljanskega župana Andreja Hrena, popisal traktata o astronomiji neznanega avtorja in regensburškega škofa Alberta Velikega. Privezana sta bila k prevodu pseudo-Aristotela iz arabščine v latin-ščino, ki ga je oskrbel Gvidon iz Valencije, sicer meščan Tripolija. Albertovi as-tronomiji je sledila njegova naravoslovna filozofija, povzeta po Aristotelu, skupaj s traktati o spolnosti in naravi živali (Dolar, 1982, 215; Kos, Stelč, 1931, 88-89; Gspan, Badalić, 1957, 156; **NUK**-Ms 23; Steele, 1920, 25–172; Thorndike-Kibre, 13: 465/13). Neznani astronom je na treh listih opisal ekscentrične krožne orbite (Circulus excentricus) z lepo okrašenimi začetnicami in rdečimi naslovi. Tekst je povzel po *Theorica planetarum*.⁸

Hrenov rokopis je pisalo sedem različnih rok ob še danes dobro vidnih pomožnih črtah za enakomerno velikost črk (Albertus Magnus, nedatirano, 35^v. Borgnet, 1891, 10: 629–650; Thorndike-Kibre, 10: 975). Uporabljali so nadvse ličen pergament iz druge polovice 14. stoletja; iz iste dobe so tudi z usnjem prevlečene lesene platnice. Zanimanje bratov Hren za astronomijo iz drugih virov ni izpričano. Kazalo posameznih naslovov prepisanih rokopisov je sledilo šele po začetnih poglavjih (Anonimno, 1486, 16^v), nato pa se je prepisovalec lotil astronomije Alberta Velikega. Citiral je predvsem Ptolemaja in njegovo ime celo rdeče podčr-tal v povezavi z egipčanskimi papirusi. Na koncu astronomskega dela rokopisa je Albert Veliki navajal arabske vire (Albertus Magnus, nedatirano, 17^a, 23^b), sledila pa je anonimna razprava o spolnosti (Anonimno, nedatirano, 39^v). Neznani pisec je razpravljal o kerubih, slonih, kačah, »Pitagorovih« kačah, legendarnih baziliskih in krokodilih. Razčlenil je pismo Aleksandra Velikega, poslano učitelju Aristotelu, ki ga je navedel tudi v kazalu na koncu knjige (Anonimno, nedatirano *De natura animalium*, 54ra, 55vb, 59^{ab}, 59^r, 59va, 63va, 72ra, 73^r; Thorndike-Kibre, 12: 1044). Citiral je Demokritovo filozofiranje o ženski spolnosti in Porphyriu-sova prepričanja o živalih (Anonimno, nedatirano *De natura animalium*, 43vb, 47^b). Terpin je katalogiziral Porphyriusovo delo, pa tudi razpravo Alberta Velikega o duši (Terpin, 1655, 18^r).

Seebach je imel beneško logiko Stephanusa Carvisiusa na 140 listih; v naslovu je obljubljala tudi prirodoslovne vsebine, ki so bile v resnici omejene zgolj na razde-litev znanosti v sklepnih straneh knjige, posvečenih medicini, poljedelstvu in vojaškim tehnikam (Carvisius, 1561, 135^v).

Seebach je hranil slovar retorika Reuchlina (1501), ki si je leta 1492 in 1493 s Petrom Bonomom dopisoval o slovnici svojega dunajskega sodelavca, štajerskega

⁸ To delo cremončanov Gerarda (* okoli 1114; † 1187 Toledo) ali Gherarda da Sabbioneta (Carmody, 1956, 167 (No. 36)) je Frischlin (14. 8. 1577) priporočil v memorandumu württemberškemu deželnemu dvornemu mojstru Johannu Jakobu von Hohenecku (Schäfer, 1999, 135). Leta 1175 je Gerardi iz Cremona prevedel *Almagesta* in za nameček ponudil celo boljšega Evklida od Adelaridovega prevoda.

Slovenca Martina Pergerja (Simoniti, 1974, 36; Ahačič, 2007, 91). Reuchlinovo inkunabulo o rastlinah in kabali so v Ljubljani hranili kot adligat drugega Reuchlinovega dela in astronomskih tabel Melanchthonovega učitelja matematične astronomije Stöfflerja. Zvezek je imel skupaj 80 listov (NUK-1564; Gspan, Badalić, 1957, 224). Reuchlin je Melanchthona, vnuka svojega brata, zaman skušal zvabiti k sebi na univerzo v Ingolstadt, da bi ga odtegnil Lutrovemu vplivu (Richard, 1907, 66–67). Terpin je leta 1655 popisal številna dela Lutrovega poglavitnega sodelavca Melanchthona (Terpin, 1655, 23^v, 24^v), med drugim Kreljev izvod Melanchthonovega dela *Anima* ob dveh drugih nekoč Kreljevih knjigah, ki jih danes prav tako hrani NUK (Simoniti, 1974, 26–27, 46).

Terpin je naštel več spisov Erazma Desideriusa Rotterdamskega (Terpin, 1655, 22^r, 23^r, 23^v, 24^v) in Frischlinovega nasprotnika Martina Crusiusa (Terpin, 1655, 22^v), pisca Trubarju posvečene nagrobne pesmi. Terpin je popisal pomembne slovnice iz Seebachove zapuščine; med njimi je bilo delo enega najmenitnejših angleških slovniciarjev z začetkov anglikanstva (1534), Williama Lilyja. Seebachov izvod so natisnili le pet let po prvi angleški izdaji; z njim je Lily vplival na slovenski prostor (Ahačič, 2007, 93; Simoniti, 1974, 34; Terpin, 1655, 22^v), saj so Kranjci uporabljali tudi Erazmovo priredbo Lilyjevega dela.

J. K. Seebach je leta 1560 dobil od očeta latinsko literaturo Blasiusa Lancilotusa (1511) z rokopisnimi navodili za pisanje pisem, komentarje k Donatijevi⁹ latinski slovnici in *Computus novus* z začetka 16. stoletja kot peti adligat (NUK-1540), ki je bil prvič anonimno tiskan na Dunaju (1512). Sledile so številne nove izdaje; tako NUK danes hrani poleg nedatiranega gornjegrajskega rokopisa še izdajo iz leta 1520 kot adligat Boethiusa. Pisec *Computus* je po predgovoru in posvetilu opisal elemente planetov, med katere je po Ptolemaju štel tudi Sonce in Luno (Anonimno, 1520, 4).

Seebach je imel tudi Bukoliko, ki jo je leta 1507 v Strasbourgu objavil Baptista Mantuanus na 82 listih, paginiranih z rimskimi številkami (NUK-1546); delo je imelo tri adligate, dodobra popisane z marginalijami (NUK-1547, NUK-1546, NUK-1549). Ena sama kovinska zaponka je zapirala lesene platnice, ovite z rjavim usnjem A5 formata.

5. Žitnikove knjige

Pravnik Gašper Žitnik je starejšemu sošolcu J. Straussu leta 1558 posvetil priložnostno pesem skupaj z Vitom Jakobejem (Vitus Jacobeaus) in drugimi kranj-

9 *Ars minor Aeliusa Donatija v gotici je danes prav tako v NUK. (Simoniti, 1974, 60–61).*

skimi sošolci. Žitnik je študiral na Dunajski univerzi (14. 4. 1555) s pomočjo štipendije Celjana Brikcija Preprosta; na Dunaju se je povezal z vodilnimi humanističnimi sodobniki. Ob bakalavreatu (1562) je objavil posmrtni govor dunajskemu profesorju Luki iz Dobropolja¹⁰ (SBL, 1: 314; 4: 264, 976), spremljevalcu vipavskega diplomata Žige Herbersteina. Odločilno je vplival na vzgojo svojega nečaka, poznejšega ljubljanskega škofa Tomaža Hrena,¹¹ ki je Žitnikove knjige kasneje spravil na Gornji Grad. Žitnik je sedemletnega Tomaža vzel k sebi na Dunaj (1568) in ga obdržal do izbruha kuge naslednje leto (Turk, 1925, 344; Valenčič, 1991, 4: 976; Simoniti, 2007, 300).

Žitnik je postal dekan Dunajske filozofske fakultete (1569); 12. 7. 1571 je dobil častni naslov »palatinskega grofa«, podobno kot Frischlin šest let pozneje. Žitnik je kupil knjigo Bonacossa, Goineovo (Goyneaus) medicino, Trithemiusovo kroniko, Melavo geografijo, Palamedesovo preglednico Aristotelovih in Averroesovih del (Simoniti, 1974, 41–44; Terpin, 1655, 15^v, 19^r, 10^r). Pirančan Goineo (Goyneaus) je študiral pri Romolu Amaseu, katerega klasični okus je leta 1527 branil pred lažnimi obtožbami Sebastiana Couradija. Zavzemal se je za prevlado latinščine, vendar se je moral pod obtožbami luteranstva preseliti v cesarstvo. Vplival je na koprškega škofa Vergerija mlajšega, nečaka Vergerija starejšega; Goineo je postal celo član akademije *degli Infiammati*¹² (Filipovič, Rajhman, 1982, 4: 408).

Goineo je knjigo *Medici enchiridion* utemeljil na Galenovih naukih. Uvodoma je objavil svoje pismo Antonu Apolloniju o lekarniških in sorodnih vprašanjih;

10 Luka je okoli leta 1515 prišel na Dunaj k rojaku Tyfernusu, ki je štiri leta pozneje objavil pesem v Tannstetterjevem delu *Iudicium astronomicum anni MDXIX ad... Matheaum ... Cardinalem Gurcnsem... s posvetilom krškemu kardinalu Mateju*. Avguštin Tyfernus Prugl (imenjak ustanovitelja štipendije v Tübingenu) je bil humanist, zbiralec rimskih napisov in arhitekt. Med letoma 1513–1519 je zgradil dunajski škofijski dvorec kot kancler škofa Jurija Sladkonje.

11 T. Hren je matrikuliral na Dunajski univerzi (13. 10. 1579), kjer mu je Žitnik bržkone uredil brezplačen vpis skupaj z Brikcijevo štipendijo. Na Dunajski artistski fakulteti je poslušal matematiko pri rednemu profesorju Martinusu Benglu in fiziko pri Vitusu Schiesserju (1580–1584); vendar ni dosegel niti najnižjega naslova bakalavra, ki ga je po dveh letih študija dobil njegov brat Andrej Hren (1585). Jeseni 1585 je T. Hren matrikuliral na dunajski pravni fakulteti, pozneje pa je hotel nadaljevati študij na bolj uveljavljeni Padovski univerzi, saj je rekatolizacija močno prizadela dunajski učni kader. Po težki bolezni v Ljubljani je leta 1586 začel študij teologije v Gradcu. Tako ni bil le eden prvih dijakov leta 1573 ustanovljenih nižjih študijev v Gradcu (1573–1579), temveč tudi eden prvih študentov leta 1585/86 ustanovljene graške univerze. Od leta 1597 dalje je imel tesne stike s cesarjem Ferdinandom in njegovo vplivno materjo Marijo (Lukan, 1999, 9–13; Petrič, 1999, 78).

12 Akademijo je leta 1540 ustanovil Leone Orsini v Padovi za delovanje v ljudskem jeziku. Pisec tragedij, Sperone Speroni, je prevzel predsedovanje leta 1542, med člani pa sta bila Pietro Aretino in padovski profesor Alessandro Piccolomini. Piccolomini je objavil prvi tiskani zvezdni atlas (1540), kritiko geometrijskega dokazovanja *Commentarium de certitudine mathematicarum disciplinarum* znotraj vprašanj o Aristotelovi mehaniki (1547), leta 1582 pa so mu v Rimu posmrtno objavili parafraze Aristotelove mehanike.

velike začetnice poglavij je dal močno povečati in ozaljšati z angeli. Sledil je paginiran Goineov nagovor piranski mladini, na katero v tujini očitno ni pozabil. V delu *De situ Istriae* je obravnaval Trst (Goineo, 1545, 2^r), stara istrska mesta s Pazinom (Goineo, 1545, 3^v, 4^v) in nova istrska mesta z omembo Vergerija mlajšega (Goineo, 1545, 5^r, 7^r). O prednostih latinščine pred vulgarnimi jeziki je pisal tudi Pirančan Nicolai Rossigno. Goineov prispevek je zaključila ribiška pesem Arnolda Arlenija, katerega grško-latinski slovar so Kranjci prav radi uporabljali.

Žitnik je imel tudi enciklopedijo hrvaškega protestanta Pavla Skalića (* 1534 Zagreb; † 1573 na Nemškem), ki je bila sicer na indeksu prepovedanih knjig, kar je Terpin v ekslibrisu še posebej navedel.

Pravnik iz Ferrare Bonacossa je pisal o kriminalnih postopkih. Žitnik je Bonacossov traktat privezal kot adligat h komentarjem francoskega kalvinca Doneauja, pravnika in vidnega humanista (Simoniti, 1974, 41). V času pisanja komentarjev je Doneau predaval v Leydenu (1573–1587). Zaradi sodelovanja s prvim earlom (grofom) Leicesterja Robertom Dudleyjem, izbrancem angleške kraljice Elizabete I., je padel v nemilost in je moral presedlati na univerzo Altdorf. Tretji adligat o pričanju pred sodišči je sestavil Reuber; deset let pozneje (1584) je uredil zbirko poročil o življenjih in delovanjih srednjeveških cesarjev, leta 1587 pa je postal kancler pfalškega dvora.

Palamedesova preglednica vseh Averroesovih in Aristotelovih del je izšla novembra 1562. Nekaj mesecev pozneje (junija 1563) jo je Mathia Lubanus (SBL, 3: 500), doktor svobodnih umetnosti in filozofije, daroval Žitniku ob njegovem dunajskem artistskem magistratu.¹³ Tovrstne preglednice so bile nujne za resen študij; tudi Volf Engelbert Turjaški je imel podobno Marc-Antonio Zimarovo preglednico, izdano istočasno s Palamedesovo v Benetkah (Schönleben, 1668/1762, 337).

Žitnik je kupil tudi Begardijevo (1537) delo o zdravstveni službi, katere poznejša izdaja je prav tako krožila med Kranjci. Zanimiva naslovnica je kazala bradatega bolnika, ob njem pa dva zdravnika in za nameček še – dečka. 187 strani, 43 rimsko oštevilčenih strani in indeks celotnega dela so na Gornjem Gradu uporabljali za lajšanje bolezenskih tegob.

Terpin je med некоč Seebachovimi, Radličevimi in Žitnikovimi deli katalogiziral kar tri izvode posebno privlačnega dela na Iberskem polotoku rojenega Mela (Terpin, 1655, 21^v), ki je s svojim skoraj sto strani dolgim *De situ orbis libri III.* slovel kot edini latinski antični geograf ob zemljepisnih poglavjih Plinijeve *His-*

13 *Ekslibris: Emptus Viennae Austrae Idibus Novemb. Anno 62. Sum Caspari Sitnig. Labacen. Carni. Excellētissimo clarissimoque Viro Domino Mathiae Lubano, artium liberalium & Philosophiae Doctori in candidi. Synceri, fraterni beneque affecti animi signum et pignus Mgr. Casparus Sitnickh ddd Anno Domini 1563 Call.Dec.*

toria naturalis. Melov spis so prvič tiskali v Milanu leta 1471, boljši izdaji pa je komentiral Joachim Vadian na Dunaju (1518) in v Baslu (1522). Dunajski magister Peter Freiländer je nemudoma kupil dunajsko izdajo; napolnil jo je z beležkami in dodal 25 ročno obarvanih kart antičnega sveta na 24 dodatnih listih (Šolar, 2006, 77). Desetim zemljevidom Evrope so sledili štirje zemljevidi Afrike in enajst zemljevidov Azije. Peti evropski zemljevid je kazal obale Jadrana s slovenskimi deželami vred, vendar je pravilno narisal predvsem jadranske otoke. Vsakemu zemljevidu je dodal dve strani seznama krajev, razvrščenih po abecedi. Notranji strani obeh platnic izvoda v NUK sta popisani s podatki, veliko marginalij pa najdemo med tekstom. Prvi lastnik Wolfgang je knjigo kupil v Celovcu (1568), Gašper Žitnik pa je čez tri leta prečrtal njegovo ime. NUK hrani tudi nekoč gornjegrajska izvoda Melave knjige (1518) z ekslibrisoma Seebacha in Radliča, ob njima pa še izdajo iz leta 1522.

Slika 6: Freiländerjeva peta skica Evrope z današnjo Slovenijo in Jadranom (Mela, 1518, priloge na koncu)

Deželni glavar Volf Engelbert Turjaški je nabavil v njegovem času najboljšo Vossovo izdajo Mele (Schönleben, 1668/1762, 282); natisnil jo je znani nizozemski izdajatelj Vlacq, ki je zaslovel s tiskanjem logaritmovnikov. Vlacq je imel odlično prodajno mrežo celo v Londonu; zato je bila Melova matematična kartografija tudi tam nadvse priljubljena (Cormack, 2006, 307). Član londonske Kraljeve

družbe, Valvasor, je iz Melovih dognanj črpal podatke za svojo Slavo (Valvasor, 1689, nepaginirana stran 7a indeksa).

6. Zaključek

Terpin je popisal precej naravoslovnih knjig iz dediščine Budina in drugih ljubljanskih protestantov. Terpinov katalog je kronski dokaz, da pregovorno varčni Kranjci vendarle niso vseh dragocenih protestantskih knjig kar upepelili. Gornjegrajski popis je najboljša sled za nekdanjimi kranjskimi protestantskimi knjigami, zanimivo protestantsko čtivo pa sta vanj prispevala tudi sin škofa Seebacha in stric škofa Hrena. Politična nasprotja med protestanti in katoliki nikakor niso pomenila zavračanje vseh sovražnikovih knjig, kajti želja po znanju nikoli ni poznala meja.

7. Viri in okrajšave

Pseudo-Aristotel; Gerard; Albert Veliki. začetek 14. stoletja. *Incipit liber secreti secretorum Aristotelis ad Alexandrum regem Magnum* (zapisala roka 15. stoletja)... (2°) Prologus Philippi (Steele, 1920, 25–27). Inc.: *Domino suo excellentissimo ... Guidoni de Valencia... obsequium...* (2^oa) Capitula. (3^ob) Prologus de vita Aristotelis (Steele, 1920, 36–38). Inc.: *Deus omnipotens custodiat...* (3^oa) Epistola Alexandri ad Aristotelem (z Aristotelovim odgovorom povezan v skupen tekst (Steele, 1920, 38). (3^ob) Verba Iohannis translatoris libri (Steele, 1920, 39). (3^ob–9^oa) Pars I (Steele, 1920, 40–62). (9^oa–10^ob) Pars II, cap. 1–7 (Steele, 1920, 64–74, Z. 21). (10^ob) (tekst prekinjen z:) *...ad interiora stomachi* [(11^oa–12^oa) Pars III, cap. 16–20 (Steele, 1920, 147–156). Inc.: *Scito quod nuncius seu missus...* – Expl.: *...universis maius est signum.* (12^ob–14^oa) Pars IV, cap. 1–17 (Steele 164–172). Expl.: *...et probaliorem partem. Completus est tractatus de signis et moribus naturalibus hominum ad regem magnificum Alexandrum qui dominatus fuit toti orbi dictusque est monarcha in septentrione.* Dann in Rot: *Explicit liber Aristotelis de Secretis secretorum sive de regimine principum vel regum vel dominorum;* (14^oa–16^ob) Anonimno (Gerardi iz Cremona). *Circulus excentricus vel egressus cuspidis vel egredientis centri dicitur qui non habet centum cum mundo. Pars vero excentrici qui maxime removetur a centro mundi dicitur aux vel longitudo longior... cum enim centrum epicycli est in auge statim incipit ire versus occidentem (sic!) in suo deferente.* 14–16°; Albertus Magnus. Nedatirano. *Speculum astronomiae. Liber recapitulationis (sic!) astronomie et nigromantie compositus a fratre Alberto episcopo Ratisponense (sic!).* 16°–23; Albertus Magnus. Nedatirano. *Occasione Incipit tractatus fratris Alberti de artibus et operacionibus in naturalibus. Phylosophus Arystotiles in*

*principio sue Metaphysice principium motuum nostre rationis ad inquisitionem scienciarum declarans dicit... propter inevitabilem iniquitatem. ((16vb) Occasione quorundam librorum apud quos non est radix sciencie qui cum sint vere sciencie inimici... (17^a) Die sunt partes magne philosophie et utraque nomine astronomie censetur... et dirigunt libertatem arbitrii ut est interrogatio de negociacione). 23–35^v; Anonimno. Nedatirano... sexualis... 35^v–43; Anonimno. Nedatirano. De natura animalium... Democritus... 43^v–73. Južna Nemčija (T, NUK-Ms 23, 73 listov, 214x155 mm, exlibris *Sum Thomae et Andreae Chrön fratrum*; gornjegrajski ekslibris).*

AS – Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani.

M – Magić, Vladimir; Valvasor, Janez Vajkard; Kukolja, Božena (ur.); Gostiša, Lojze; Šikić, Žana; Gaberščik, Boris (fotograf). 1995. *Bibliotheca Valvasoriana katalog knjižnice Janeza Vajkarda Valvasorja*. Ljubljana: Valvasorjev odbor pri SAZU; Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica.

Medler, Nikolaus. 1547–1549. *Commentarii in totam arithmetica[m] practica[m] justo ordine traditam Tomus primus per Doctorem Nicolaum Medlerum collectus et in duos libros divisus. Knjižnica Jean-Paulove Gimnazije v Hofu*, signatura Paed. 3713.

Melanchthonova spominska hiša (*Melanchthonhaus*) v Brettenu.

NM – Signature knjižnice Narodnega Muzeja v Ljubljani

NUK – Signature Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani

S – Schönleben, Janez Ludvik. 1668 (prepis leta 1762). *Catalogus Sive Repertorium omnium Librorum Bibliothecae Illustrissimi et excellentissimi Domini Domini Wolffgangi Engelberti R:I: Comit[is] ab Auersperg, et Gottschee, Domini in Schön=et Seisenberg, inclit: Carniola Ducatus, et Marchia Slavica Supremi, ac hereditoris Mareschalli, et Cameraris, ac Caes: Mais: actualis Cameraris et Consiliaris intimi, Provincia Capitanei Supremi, et Continui Deputatorum Praesivi ec: ec: In Clases Decem et octo divisus A:R:D:g:E:N:E:D:D:C:S:B: Anno Domini 1668. (Haus-, Hof- und Staats-archiv, Dep. Fürstlich Auerspergsches Archiv (HHStA, FAA), VII Laibach, A 14/4 conv. 1 Laibach-Fürstenhof 1729-1895, Dunaj, Minoritenplatz 1, str. 1–431).*

SK – Signature Semeniške knjižnice v Ljubljani.

T – Terpin, Filip. 14. 10. 1655. *Index librorum et authorum bibliothecae Oberburgensis excellentissimi et reverendissimi principis episcopi Labacensis conscriptus per reverendum dominum Philippum Terpin vicarium generalem anno 1655 (NŠALj, Škofijski arhiv (Ljubljana). Kapiteljski arhiv, Fascikel 96/14). Datirano na strani 24^v »Ifos gratias libri in ingensu Parohia Oberburgensi ad suam lenam tat-*

radit suscepit tom edu D. Georgius Hoffmerig von Bilenciatiu, quos item pro Diocense med do zur Celsitudine plemenit recohinare tenentur det: 14 Octobris 1655 Phillippi Terpini Vic:«

V – Vode, Jožef. 1798. Abecedni avtorski katalog knjižnice Jožefa Kalasanca Erberga Verzeichnis der Bücher in der freiherrl/ichen/ Erbergischen Bibliothek um d. J. 1798 (AS 730, GrA, I Gospostvo Dol (Lustthaler Archiv), knjigi 17 in 18)).

Vode (Ude), Jožef. 1798. Abecedni avtorski katalog knjižnice Jožefa Kalasanca Erberga Verzeichnis der Bücher in der freiherrl/ichen/ Erbergischen Bibliothek um d. J. 1798 (AS 730, GrA, I Gospostvo Dol (Lustthaler Arhiv), knjigi 17 in 18)). Specification... Bücher??... Erbergische zu Laibach (AS 730, GrA, I Gospostvo Dol (Lustthaler Arhiv), fasc. 71). Okoli 37 listov popisanih z naslovi in cenami okoli 1850 knjig za skupno 1724 fl 20 kr. Catalogus librorum bibliothecae Erberg. Labaci 1800; Catalog der in den numerierten Fascikeln enthaltenen Manuscripte des Lustthaler Archivs (Freyer 1846) (Kidrič, 1925, 164).

W - Wilde, Franz. 1803. Catalogi Librorum Bibliothecae Publicae Lycei Labacensis in Ducatu Carnioliae. Alphabethisches literarisches Verzeichnis der in der Laybacher Luycealbibliothek vorhandenen Werke (**NUK**. Rokopisni oddelek).

Literatura

1. Ahačič, Kozma. (2007). *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*. Ljubljana: ZRC SAZU.
2. Albrecht, O. (1898). Bemerkungen zu Medlers Naumburger Kirchenordnung vom Jahre 1537. *Neue Mitteilungen aus dem Gebeit historisch-antiquarischer Forschungen. Im Namen des mit der Königl.Universität Halle-Wittenberg verbundenen Thüringisch-Sächsischen Vereins*. 19: 570–636.
3. Al-Biṭrūjī, Nur al-Din Ibn Ishaq; Carmody, Francis J. (1952). *Al-Biṭrūjī de motibus celorum/Critical Edition of the Latin Translation of Michael Scot*. Berkeley/Los Angeles: University of California.
4. Al-Biṭrūjī, Nur al-Din Ibn Ishaq; Goldstein, Bernard R. (1971). *On the Principles of Astronomy*. New Haven/London: Yale University Press.
5. Begardi, Philippus. (1534). *Index sanitatis ... Wormbs*: Sebastian Wagner (**T**, **NUK**-11845, ekslibris ... Oberburgensi... Caspar Sitnik).
6. Bonacossa, Hippolytus. (1564–1565). *Tractatus de materia equorum*. Ferrariae: Francisco Rubei. Ponatis: (1574). *Tractatus de materia equorum*. Venetiis (**NUK**-17638). Z adligatoma: Reuber, Iustus. (1574). *De testibus methodica tractatio*.

- Heidelbergae; Donellius (Doneau), Hugo. (1574). *Commentarius de praescriptis verbis et in factum actionibus*. Heidelbergae (T, NUK-17640).
7. Carmody, F.J. (1956). *Arabic Astronomical and Astrological Sciences in Latin Translations. A Critical Bibliography*. Berkeley/Los Angeles/London.
 8. Carvisius, Stephanus Finarensis. (1561). *Catena aurea in totam logicam ... Venetiis: Avanti* (T, NUK-4395).
 9. Clericuzio, Antonio. (2006). Teaching Chemistry and Chemical Textbooks in France From Beguin to Lemery. *Science & Education*, 15, 335–355.
 10. Cormack, Lesley B. (2006). The Commerce of Utility: Teaching Mathematical Geography In Early Modern England. *Science & Education*. 15, 305–322.
 11. Dolar, Jaro. (1982). *Spomin človeštva*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
 12. Elze, Theodor. (1877). *Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain*. Tübingen. Ponatis: (1977). München: Rudolf Trofenik.
 13. Filipović, Ivan; Rajhman, Jože. (1982). Vergerius (Vergerij, Vergerio) Peter Pavel ml. (geslo). *SBL*. 4, 407–409.
 14. Frischlin, Nikodem. (1586). *De astronomicae artis, cum doctrina coelesti, et naturali philosophia, congruentia, ex optimis quibusque Graecis Latinisque scriptoribus, theologis, medicis, mathematicis, philosophis & poetis collecta: libri quinque. Passim inserta est huic operi solida divinationum astrologicarum confutatio, repetita ex optimis quibusque auctoribus, tam recentibus quam veteribus, quorum nomina post praefationem inuenies*. Francoforti ad Moenum: Joannes Spies (NUK-R 4380, ekslibris nalepka Carla Peera).
 15. Gesner, Conrad. (1552). *Lexicon graecolatinum...* Basilea (SK-X VI.3).
 16. Goineo (Goyneaus), Ioannes Baptista. (1545). *Medici enchiridion ... Venetiis* (T, NUK-17646).
 17. Heidarzadesi, Tofigh. (2006). The Reception of Newton's Theory of Comets Tail Formation. *Centaurus*. 48, 50–65.
 18. Heingarten, Konrad (Conradus Thuricensis) ali Schleusinger, Eberhard. (1472)... *tractatus de cometis*. Beromünster: Helias Helye (Haliae, Elias Elye) (24 strani, 29 cm folio). Ponatis: (1473). Beromünster: Helias Helye; (1474). Venetiis: Hans Aurl (T, NUK-R 4057, W-1461).
 19. Katon, Marcus Porcius starejši; Varro, Marcus Terentius. (1541). *De re rustica libri*. Lugduni: Geyphium (V); Katon; Varro. (1549). Lugduni: Seb. Gryphius (T, NUK-915); Katon; Varro; Zwinger, Theodor. (1576). *Methodus rustica Catonis atque Varronis praeceptis aphoristicis per locos communes digestis*. Basileae: P. Pesnae (S, NUK-24738).
 20. Kidrič, France. (1925). Budina Samuel (Geslo). *SBL*. 1, 63–64.
 21. Kos, Milko; Stelč, France. (1931). *Srednjeveški rokopisi v Sloveniji*. Ljubljana: Umetnostno-zgodovinsko društvo.

22. Köster. (1898). Die Naumburger Kirchen- und Schulordnung von D. Nicolaus Medler aus den Jahre 1537. *Neue Mitteilungen aus dem Gebeit historisch-antiquarischer Forschungen. Im Namen des mit der Königl. Universität Halle-Wittenberg verbundenen Thüringisch-Sächischen Vereins.* 19, 497–569.
23. Kuzmič, Mihael. (2006). Švicarska reformacija in njeni vplivi na Slovenskem. *Protestantizem, slovenska identiteta in združujoča se Evropa* (ur. Kerševan, Marko). Ljubljana: ZRC SAZU. 197–216.
24. Lily, William. (1527). Ponatis: (1532). *De latinorum nominum generibus, de verborum praeteritatis & supinis, regulae non minus utiles, quam compendiosae, cum annotationibus. Thomae Robertsoni Eboracensis ...* Basiae: Bebelius & Cratander (T, NUK-1579; NUK-5661, z adligatoma iz Cicerona in Ovida).
25. Lily, William; Erasmus Desiderius. (1521). *De octo orationis partium constructione libellus ...* Viennae: Joanes Singren (NUK-6323).
26. Lukan, Walter. (1999). Gradivo k biografiji škofa Hrena v dunajskih arhivih. *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Škulj, Edo). Celje: Mohorjeva družba. 7–21.
27. Macelan, Jan. (2002). Mediatation of Zabarella in Northern Germany 1586–1623. *La presenza dell'Aristotelismo padovano nella filosofia della prima modernità* (ur. Gregorio Piaia). Roma-Padova: Antenore. 173–198.
28. Massario, Francesco; Plinij. (1537). *Francisci Massarii In nonum Plinii de naturali historia...* Basel: Froben (S; T, NUK-1606).
29. Medler, Nicolaus; Weller, Hieronymus (* 1499; † 1572); Luter, Martin; Melanchthon, Philipp. (1535). *Propositiones Disputatae Vuittembergae: Pro Doctoratu Eximiorum virorum, D. Hieronymi Weller, & M. Nicolai Medler..* Wittenbergae: Ioannes Lufft (25 strani, 15 cm, 8°). Ponatis s predgovorom Andrea Misenusa († 1571): (1539). *Propositiones Disputatae Wittenbergae, Pro Doctoratu Eximiorum virorum, D. Hieronymi Weller, & M. Nicolai Medler. Anno 1535. De Iustificatione Coram Deo. Quibus addita est, collatio placida, & pia, huius doctrinae universae summam continens.* Ponatis: (1585). Eisleben: Islebii, excudebat Urbanus Gubisius (23 listov 8°).
30. Medler, Nicolaus. (1543). *Rudimenta arithmeticae practicae.* Lipsiae. Ponatis: (1548). *Rudimenta arithmeticae practicae.* Vittebergae (T, SK-Y. VIII. 9). Prevod: (1868). *Elemente der practischen Arithmetik. Programm Naumburg* (ur. Neumüller, G.; Albrecht).
31. Medler, Nicolaus. (1549). *Prima rudimenta computi eccllas.* Vittebergae (učbenik za računanje cerkvenih datumov in časov, Albrecht, 1898, 634).
32. Medler, Nicolaus. (1550). *Facillima et exactissima ratio extrahendi radicem quadratam et cubicam, à Doctore Nicolao Medlero in gratiam studiosae iuventutis aedita.* Vittebergae: Creutzer (8°).
33. Medler, Nicolaus; Melanchthon, Philipp. (1825). *Epistolae Phil. Melanchthonis ad Nicolaum Medlerum.* Jenae: Bran (ur. Danz, Johann Traugott Leberecht; VI + 62 strani).

34. Mela, Pomponius. (1518). *Libri de situ orbis tres ...* Viennae: Tlantke (NUK-1378; NUK-G 1225; NUK-201); sine loco et anno (NUK-1389); (1522). Basel: Cratander (NUK-1224); (1557). Basileae: Henric Petri (NUK-51); (1658). Hagae: Vlacq (S); (1722). Lugduni Batavorum (NUK-DS 96538); (1748). Lugduni Batavorum: Luchtmans (NUK-1066, T).
35. Melanchthon, Philippus; Artz, Frederick Binkerd. (1536). *Dialecticae...* Lugduni: Gryphius (NUK-4877). Melanchthon. (1553). *Erotemata dialectices*. Vittebergae (S, T; SK-Y VIII. 9). Ponatis: (1557): Crato (NUK-1700).
36. Melanchthon, Philippus. (1544). *Liber de Anima recognitus ab autore*. Vittebergae: Seizi (NUK-5845, T, Kreljev ekslibris).
37. Melanchthon, Philipus. (1549). *Initia doctrinae physicae dictata in Academia Viterbergensi Philip. Melanth. Iterum edita cum indice & annotationibus*. Lipsiae. (1585). *Initia doctrinae physicae dictata in Academia Vitergensis Philip. Melanth. Iterum edita cim indice & annotationibus*. Witembergae: Hearades Iohannis Cratonis. Ponatis: (1560). Lipsia: Joannes Rhambaw (NUK-4966).
38. Miklavčič, Maks. (1967). Seebach (Sepach, Sepacher) Peter (geslo). *SBL*. 3/ (10): 263–270.
39. Palamedes, Iulius Adriensis. (1561). *Tabula...* Venetiis: Vincenzo Valgrisi (T, NUK-4398).
40. Petrič, Franci. (1999). Življenska pot Tomaža Hrena (1560-1630). *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Škulj, Edo). Celje: Mohorjeva družba. 77–88.
41. Plinij, Gaius Cecilius Secundus starejši. (1535, 1536). *Naturalis Historiae prima pars (1536); secunda pars (1535); tertia pars (1535)*. Venetiis: Haeradam Aldi et Andrea Ansulani (T, NUK-1334).
42. Poggendorff, Johann Christian. (1863-1898). *Biographisch-Literarisches Handwörterbuch zur Geschichte der exakten Wissenschaften von J.C. Poggendorff, I-II*. Leipzig: Johann Ambrosius Barth. Ponatis: (1965). Amsterdam: B. M. Israël N.V.
43. Porphyrius. (1550). *Isagoge...* Viennae: Aquilae, Lieb (T, NUK-742).
44. Ragep, Jamil. (2007). Copernicus and His Islamic Predecessors: Some Historical Remarks. *Hist.Sci.* 45: 65–81.
45. Reich, Ulrich. (2003). Nikolaus Medler und seine Einsatz für die Mathematik. *Nikolaus Medler (1502-1551) Reformator-Pädagoge-Matematiker*. Hof: Nordoberfränkischer Verein für Natur-, Geschichts- und Landeskunde. 139–166.
46. Reich, Ulrich; Schönemann, Hans. (2003). Bibliographie der Werke Medlers. *Nikolaus Medler (1502–1551) Reformator-Pädagoge-Matematiker*. Hof: Nordoberfränkischer Verein für Natur-, Geschichts- und Landeskunde. 167–177.
47. Reisch, Gregorius. (15. 7. 1503). Freiburg: Johann Schott. Ponatis: (16. 3. 1504). Freiburg: J. Schott; (1505). Argentorati: Grüninger. (1508). *Margarita*

- philosophica nova*. Argentorati: Joannes Grüninger (T, NUK-4898); (1512). Argentorati: Grüninger; (1515). Argentorati: Grüninger; (1517, 1519). Basileae: Michael Fürter; (1583). Basielae: Henricipetri; (1599). Venetia. Z uvodom Andreini, Lucia. (2002). Salzburg: Institut für Anglistik und Amerikanistik.
48. Reuchlin, Johannes. (1501). *Vocabularius breviloquus*. Argentinae (T, NUK-6035, Seebachov ekslibris).
49. Reuchlin, Johannes. (21. 4. 1494). *De verbo mirifico*. Basileae: Amerbach (NUK-1564). Adligata: Reuchlin; Stöffler, Johannes. (1514). *Joannis Stofler Justingensis germani Tabulae Astronomicae. Verarum medicarumque conjunctionum & oppositionum Soli set Lunae exactissima supputatio pro omni tempore. Et toti propemodum Europae accomoda. Cyclorum patrum antiquorum de conjunctionum & oppositionum redita imperfectio et fere redarguito. Eclipsium luminarum praedictio*. Tübingen: Thoma Anshelm (NUK-4381).
50. Schegk, Jacob Degen. (1566). *Contra antitrinitarios...* Tubingae (NUK-13683, T).
51. Schöner, Johann. (1539). *Ioannis Schoneri... Opusculum Astrologicum, ex diversum libris, summa cura pro studiosorum utilitate collectum, subnotata continens. Instructio intelligendea Ephemeridos. Isagoge Astrologiae judicariae. De electionibus communibus, Canones succincti nativitatum. Tractatus integer electionum M. Laurentij Bonicontrij... Assertio contra culumniatores Astrologiae D. Eberhardi Schleusingeri (Prognosticum astrologicum oder grosse Teutsche Practica auff das Jar 1601... Assertio Eberhardi Schleusingeri contra culumniatores Astrologiae)...* Norimbergae: Johannes Petreius.
52. Simoniti, Primož. (1974). Med knjigami iz stare gornjegrajske knjižnice. *Zbornik Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice*. Ljubljana: NUK. 17–48.
53. Skalić, Pavel de Lika. 1559. *Encyclopediae. Seu orbis disciplinarum, tam sacrarum quam prophanarum, epistemon: comitis Hunnorum, et Baronis Zeradini S.T. dict.* Basileae: Joann Odorn (NUK-4833, T).
54. Sotheby's, Bloomfield Place, New Bond Street, London W1A 2AA. (1982). *The Catalogue (A Collection) of Valuable Printed Books and Atlases of the Fifteenth to the Seventeenth Century Formed in the Seventeenth Century by a Continental Nobleman and Now the Property of Senhor German Mailhos and Senhora Johanna Auersperg de Mailhos from Uruguay. Days of Sale Monday, 14th June 1982 Lots 1-223. Tuesday, 15th June, 1982 Lots 223-440 at eleven o'clock precisely each day.* London: Sotheby's.
55. Strauss, David Friedrich. (1856). *Leben und Schriften des Dichters und Philologen Nicodemus Frischlin*. Frankfurt am Main: Literarische Anstalt.
56. Strauss, Jakob. (1577). *Descriptio novi et prodigiosi cometae, qui hoc anno supra 1577 ...* Ljubljana: Mandelc.

57. Šolar, Renata. (2006). *IV. Kartographische Schätze und Bildschätze. Das wachsende Buch: slowenische Bücherschätze (ur. Mihael Glavan)*. Ljubljana: Društvo Rastoča knjiga, Narodna in univerzitetna knjižnica. 77–95.
58. Thorndike, Lynn. (1941–1958). *History of Magic and Experimental Science*. 5–8. del. New York: Columbia University Press.
59. Thorndike, Lynn; Kibre, P. (1963). *A Catalogue of Incipits of Medieval Scientific Writings in Latin. Revised Edition*. London.
60. Trithemius, Johannes. (1559). *Chronicon insigne monasterii Hirsaugiensis*. Basileae: Iacobus Parcus (NUK-16272). Z adligatom Gotefridusa Viterbiensisa (Gotfrid von Viterbo). Ponatis: (1559). *Pantheon*. Basileae: Iacobus Parcus, Iohann Oporin (NUK-16173).
61. Turk, Josip. (1925). Hren Tomaž (geslo). *SBL*. 1, 344–351.
62. Uršič, Milena. (1975). *Jožef Kalasanc Erberg in njegov poskus osnutka za literarno zgodovino Kranjske*. Ljubljana: SAZU.
63. Valenčič, Vlado. (1991). Žitnik (Sitnik, Sittnickh) Gašper (geslo). *SBL*. 4: 976.
64. Veltkirch (Velcurio), Joannes. (1538). *Epitomae physicae ... Erfurdiae* (NUK-8273 z ekslibrisom ljubljanskih avguštincev-eremitov; NUK-8195 brez ekslibrisov; T, W-1571). Adligata k NUK-8273: Schegk, Jacob Degen. (1538). *Philosophiae naturalis ... Tubingae* (NUK-8196); Schegk. (1538). *Erotemata in physica Aristotelis* (NUK-8197).
65. Voje, Ignac. (1996). Odnos fevdalnih rodbin na Kranjskem do Reformacije. *III Trubarjev zbornik* (ur. Jakopin, Franc; Kerševan, Marko; Pogačnik, Jože). Ljubljana: Slovenska Matica. 214–221.
66. Wildenberg, Heronymus. (1555). *Totius philosophiae humanae...* Basileae: Oporni (T, NUK-4965). Ponatis: (1571). Basileae: Oporni (S).
67. Wildenberg, Heronymus Aurimontani; Barbaro, (H)Ermolao; Gesner, Conrad; Barbaro, Daniel. (1548). *Naturalis scientiae totius compendium: ex Aristotle, & aliis philosophis*. Basileae: I. Oporini.
68. Willichius, Jodocus. (1549). *Isagoge in Aristotelis, Alberti Magni, et Pontani Meteora, pars tres libros digesta. Authore D. Iodoco Vuillich. Reselliano*. Francoforti: Joannis Scivri.
69. Ziegler, Jakob; Collimitius, Georgius; Vadianus, Joachim & tc. (1531). *Iacobi Ziegleri, Landaui, Bavari, in C. Plinii De naturali historia librum secundum commentarius ...* Basileae: Henric Petri (T, NUK-1250). Ponatis: (1550). Köln: Arnold Brikmann.
70. Zwinger (Zvinger, Zuingerus), Theodor; Lycosthenes, Conradus. (1565). *Theatrum Vitae Humanae ...* Basileae: Froben (S, T, NUK-4806); Ponatis: (1571). Basileae: Froben (T, NUK-5052).

9. Seznam oseb

- Ali ibn Abi-l-Rial al-saibani (Abu al-Hasan) Albohazen (Albumasar, Alhazen, Alboazen, Hali Nabengagel, Abenragel, * 15. 1. 988 Kairuan na ozemlju sodobnega Tunisa; † okoli 1064)
- Alpetragius (Nur al-Din Ibn Ishaq Al-Biṭrūjî, * Maroko; † okoli 1204 Sevilla)
- Philippus Begardi (deloval 1534-1539)
- Giovanni Bianchini (Johannes Blanchinus, * 1410; † okoli 1449)
- Hippolytus Bonacossa (Ippolito, * 1514 Ferrara; † 1591)
- Jožef Gabrijel pl. Buset (Busset, Buseth, * okoli 1740 Gracarjev Turn; † 1777)
- Konrad Celtis (* 1459; † 1508)
- Jožef Kalasanc Erberg (* 1771; † 1843)
- Peter Freiländer (Freylannder, * konec 15. stoletja Wolfsberg na Koroškem)
- Geber (aka Abu Musa Jabir ibn Hayyan, * 721/722 Tus v Iranu)
- Johannes de Gmunden (Gamundia, * okoli 1380; † 1442)
- Andrej Hren (* okoli 1562; † 20. 1. 1645 Ljubljana)
- baron Jurij Khisl († 1605 Polhov Gradec)
- Janez Kobenc (Ivan Cobenzl, † 16. 8. 1594 Regensburg)
- William Lily (Guilelmus Lilye, * okoli 1468 Odiham; † 25. 2. 1522 London)
- Luka iz Dobropolja (Gutefelder, Agatopedi, * Dobropolje; † 1562 Dunaj)
- Franciscus Piccolomineus (Francesco Piccolomini, * 1520 Siena; † 1604 Siena)
- Georg von Purbach (Peuerbach, * 30. 5. 1423 Peuerbach pri Dunaju; † 8. 4. 1461 Dunaj)
- Balthasar Radlič (* 1533 Višnja Gora; † 15. 5. 1578 Ljubljana)
- Johann Müller Regiomontanus (* 6. 6. 1436 Königsberg na Frankovskem; † 6. 6. 1476 Rim)
- Gregorius Reisch (* okoli 1467 Balingen v Baden-Württembergu; † 1525)
- Justus Reuber (* 16. 8. 1542 na Paderbornskem; † 17. 6. 1607 Gau-Odernheim)
- Johannes Reuchlin (* 1455; † 1522)
- Johann Schöner (* 16. 1. 1477 Karlstadt na Maini; † 16. 1. 1547 Nürnberg)
- Simon Stevin (* 1548; † 1620)
- Jakob Strauss (* 1533 Ljubljana; † 28. 6. 1590 Celje)
- Georg Tannstetter (Tanstetter-Collimitius, * sredi aprila 1482 Rain (Rhein) am Lech; † 26. 3. 1535 Innsbrück)

Filip Terpin (Trpin, * 1603-1605 Selca nad Škofjo Loko; † 23. 6. 1683 Šmartno pri Kranju).

Peter Pavel Vergerij starejši (* 1370 Koper; † 1444 Buda)

Peter Pavel Vergerij (Vergerius mlajši, * 1498 Koper; † 4. 10. 1565 Tübingen)

Jacopo Zabarella (Giacomo, * 5. 9. 1533 Padova; † 25. 10. 1589 Padova)

Dr. Stanislav Južnič, dipl. ing. fizike in doktor zgodovinskih znanosti.

Naslov: Fara 2, 1336 Kostel

Naslov elektronske pošte: stanislav.juznic-1@ou.edu